

Kiezen voor werken of vrije tijd

Voorkeuren en voorzieningen in de VS, Zweden en Nederland vergeleken

SASKIA KEUZENKAMP, CHARLOTTE WENNEKERS
EN KOEN BREEDVELD

Het kabinet streeft naar uitbreiding van het aantal arbeidsuren. Zeer verschillende landen als Amerika en Zweden worden daarbij veelvuldig als referentie aangehaald. In beide landen wordt immers beduidend meer gewerkt dan in Nederland. Een belangrijke vraag is hoe dat valt te verklaren. Zijn de verschillen wellicht het gevolg van andere voorkeuren van Amerikanen, Zweden en Nederlanders? Of zijn ze het gevolg van verschillen in het niveau van de voorzieningen die het combineren van arbeid en zorg mogelijk maken?

Foto: Marcel Minnée

Overall ter wereld hebben mensen 24 uur per dag te besteden en moeten zij die tijd verdelen tussen werk, huishoudelijke- en zorgtaken, scholing, ontspanning en persoonlijke verzorging. Hoe die verdeling eruit ziet verschilt sterk tussen landen en tussen bevolkingsgroepen. Hier worden de Verenigde Staten, Zweden en Nederland vergeleken. De onderzoeksresultaten zijn gepubliceerd in *Europese Tijden* onder redactie van het Centraal Planbureau (CPB) en het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

Werkende vrouwen en mannen in Nederland zijn 50,9 uur per week kwijt aan verplichtingen (betaald werk, onderwijs, huishouden en zorg) en die in de Verenigde Staten 57,8 uur per week. Zweden zit daar tussenin (zie tabel 1). De verschillen tussen de seksen zijn wat dit totaal betreft niet zo groot, maar nog het grootst in Nederland, waar werkende mannen 1,6 uur per week meer aan verplichtingen besteden dan werkende vrouwen. In alle drie de landen verrichten mannen beduidend meer uren betaald werk en spenderen vrouwen meer uren aan huishouden en zorg. Opnieuw zijn de verschillen tussen de seksen in Nederland het grootst.

Werkende mannen in de VS blijken gemiddeld de meeste tijd te besteden aan betaald werk (41,5 uur per week). De Nederlandse en Zweedse werkende mannen komen op een gedeelde tweede plaats met gemiddeld iets meer dan 36 uur per week. Nederlandse werkende vrouwen verrichten gemiddeld 22 uur per week betaald werk, minder dan in de VS en Zweden. Ook in Zweden en in de VS werken relatief veel vrouwen in deeltijd, zo blijkt uit de tabel, maar hun gemiddelde arbeidsduur is met respectievelijk 27,4 en 32,7 uur per week wel hoger dan die van de Nederlandse vrouwen. Uit onderzoek van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) blijkt dat in Zweden en de VS ongeveer 20 procent van de vrouwen een deeltijdbaas heeft, vergeleken met acht procent van de mannen. In Nederland is dat 60 procent bij de vrouwen en 15 procent bij de mannen.

De grotere hoeveelheid uren werk per week vertaalt zich in een groter aantal gewerkte uren per jaar (zie figuur 1). Dit aantal is al jaren het hoogst in de VS. In 2004 werkte een werkende daar ongeveer 1.825 uur. In Nederland was dat zo'n 1.360 en in Zweden 1.585 uur. De verschillen tussen Nederland en de VS worden

Tabel 1. Tijdsbesteding in uren per week, naar geslacht, werkende bevolking 20+, 1998-2003

Mannen en vrouwen	Zweden	Nederland	Verenigde Staten
Betaald werk	31,9	30,1	37,4
Onderwijs	1,0	1,7	1,0
Huishouden/zorg	20,6	19,1	19,4
Totaal verplichtingen	53,5	50,9	57,8
Mannen			
Betaald werk	36,1	36,2	41,5
Onderwijs	0,8	1,6	0,9
Huishouden/zorg	16,6	13,8	15,2
Totaal verplichtingen	53,6	51,6	57,6
Vrouwen			
Betaald werk	27,4	22,0	32,7
Onderwijs	1,2	1,9	1,1
Huishouden/zorg	24,8	26,1	24,2
Totaal verplichtingen	53,4	50,0	58,0
Sekseverschil (mannen t.o.v. vrouwen)			
Betaald werk	8,7	14,2	8,8
Onderwijs	-0,4	-0,3	-0,2
Huishouden/zorg	-8,1	-12,3	-9,0
Totaal verplichtingen	0,2	1,6	-0,4

Bron: Eurostat 2004, SCP-bewerking; TBO 2000; ATUS 2003.

vooral verklaard door deeltijdwerk en door de relatief korte voltijdse werkweek in Nederland, de verschillen met Zweden vooral door deeltijdwerk. De VS kennen bovendien vergeleken met Zweden en Nederland minder vakantie- en feestdagen.

Verschillen in voorkeuren

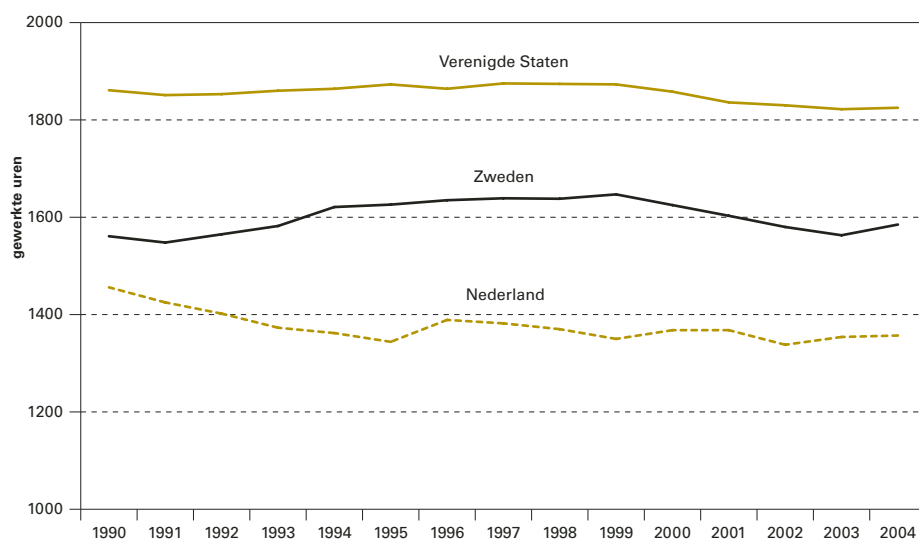
Hoeveel tijd mensen besteden aan betaald werk kan mede een gevolg zijn van verschillen in voorkeuren. Zeker in Nederland hebben mensen een zekere autonomie bij het bepalen van de omvang van hun arbeidsduur. In tabel 2 worden opinies over en voorkeuren voor arbeid en vrije tijd in Nederland, Zweden en de VS samengevat. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar geslacht en naar levensfase. Levensfase kent hier drie categorieën: alleenstaanden zonder kinderen, samenwonende stellen zonder kinderen en mensen met (al dan niet thuiswonende) kinderen (waaronder ook alleenstaande ouders).

De gegevens uit de tabel lijken de veronderstelling te bevestigen dat de langere arbeidsduur in de VS is gekoppeld aan een andere kijk op werk, inkomen en vrije tijd dan in Zweden en Nederland. Amerikanen zijn in verhouding tot Zweden en Nederlanders meer bereid om langer te werken (en dan ook meer te verdienen), vinden het belangrijker om iets te bereiken in het werk, meer Amerikanen hebben een hoog arbeidsethos en vinden dat werk altijd voor vrije tijd moet gaan. Daar staat echter tegenover dat Amerikanen het grootste belang hechten aan een lage werkdruk en aan een ruim aantal vakantiedagen. Dat laatste wordt wellicht veroorzaakt door het feit dat Amerikanen slechts over een gering aantal vakantiedagen kunnen beschikken.

In alledrie de landen zijn mannen sterker op werk georiënteerd dan vrouwen. Wel willen Zweedse vrouwen meer uren werken dan hun mannelijke landgenoten. Amerikaanse mannen zijn beduidend sterker op werk georiënteerd dan Zweedse en Nederlandse mannen. Het verschil tussen Zweedse en Nederlandse mannen is wat ambivalent: een relatief groter aantal Nederlandse mannen wil meer uren werken, maar Zweedse mannen hebben een beduidend hogere ambitie om iets in het werk te bereiken, een hogere arbeidsethos (zie kader) en in verhouding vinden meer Zweedse mannen dat werk altijd voor vrije tijd moet gaan. Amerikaanse vrouwen zijn sterker op werk georiënteerd dan Nederlandse en Zweedse vrouwen. Nederlandse en Zweedse vrouwen hebben daarentegen ongeveer dezelfde voorkeuren. Wel hebben Zweedse vrouwen een twee keer zo hoge ambitie om iets in het werk te bereiken dan Nederlandse vrouwen.

De verschillen in feitelijke arbeidsduur tussen Nederland en de VS komen overeen met de verschillen in voorkeuren. De langere arbeidsduur in de VS lijkt inderdaad te zijn gekoppeld aan een andere kijk op werk, inkomen en vrije tijd dan in Nederland. Hoe de verschillen tussen Nederland en Zweden moeten worden verklaard is niet zo duidelijk. De voorkeuren van Nederlanders en Zweden verschillen weinig. In

Gewerkte uren per werkende, 1990-2004 (in uren)

Bron: www.oecs.org/scripts/cde/members/LFSDATAAuthenticate.asp

Tabel 2. Preferenties voor tijdsbesteding naar geslacht en levensfase (in procenten)

	% dat meer uren wil werken ^a		% dat het belangrijk vindt om iets te bereiken in het werk ^b		% dat een hoog arbeidsethos heeft ^c		% dat vindt dat werk altijd voor vrije tijd moet gaan ^d	
	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen	Mannen	Vrouwen
Nederland (totaal)	20	18	44	36	12	9	25	21
Alleenstaand			53	45	9	6	17	6
Samenwonend zonder kinderen			50	33	15	4	15	20
Ouder(s) met kinderen			38	32	13	10	31	27
Zweden (totaal)	15	19	72	72	17	9	34	23
Alleenstaand			71	73	16	4	27	12
Samenwonend zonder kinderen			85	78	10	9	26	21
Ouder(s) met kinderen			70	71	19	11	38	26
VS (totaal)	38	28	81	86	21	17	40	32
alleenstaand			77	86	17	15	31	23
Samenwonend zonder kinderen			90	86	19	30	48	36
Ouder(s) met kinderen			82	86	24	17	43	33

^a ISSP 1997, gewogen resultaten.

^b WVS 1999/2000, gewogen resultaten.

^c WVS 1999/2000, gewogen resultaten (schaal wordt in EuropeseTijden toegelicht).

^d WVS 1999/2000, gewogen resultaten.

(vraagstellingen: zie EuropeseTijden)

hun hogere ambitie om iets in het werk te bereiken ligt wellicht de verklaring voor het feit dat Zweedse vrouwen gemiddeld 4,7 uur per week meer werken dan Nederlandse vrouwen. Het kan echter zijn dat dit verschil ook wordt veroorzaakt door andere faciliteiten die combinatie van werk en zorg mogelijk maken, waarover later. Daarnaast speelt wellicht een rol dat Zweedse vrouwen een ander moreel oordeel hebben over moederschap in combinatie met werk dan Nederlandse vrouwen. Hierover is echter geen informatie beschikbaar. Wel is nagegaan in hoeverre mensen met kinderen andere voorkeuren hebben dan mensen zonder kinderen.

Wordt daarbij geen rekening gehouden met de leeftijd van de kinderen dan ontstaat een wisselend en geen duidelijk beeld. De verschillen in

Foto: Wim de Jonge

demodata

Wereldwijd is er in de gezondheidszorg een tekort van 4,3 miljoen artsen, vroedvrouwen, verpleegsters en ondersteunend personeel. In 57 landen, vooral in Afrika ten zuiden van de Sahara, is de situatie kritiek. De landen aldaar hebben de beschikking over vier procent van de gezondheidswerkers terwijl ze een kwart van ziektelast in de wereld hebben te dragen. In Noord- en Zuid-Amerika is dat daarentegen 37 procent van de gezondheidswerkers tegenover tien procent van de ziekten (Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) – Wereldgezondheidsrapport 2006).

In 2004 steeg in de EU25 het aantal passagiers dat zich door de lucht liet vervoeren met 8,8 procent tot 650 miljoen. In 24 procent van de gevallen betrof het een binnenlandse vlucht, bij 42 procent een vlucht tussen twee EU-landen en bij 34 procent een vlucht naar of vanuit een land buiten de EU. Londen-Heathrow bleef de drukste luchthaven van de EU in termen van aantallen passagiers. In totaal ging het daar om 67 miljoen reizigers, ongeveer tien procent van alle passagiers in de EU in dat jaar. Op de tweede plaats stonden Parijs-Charles de Gaulle en Frankfurt met elk tegen de 51 miljoen passagiers, gevolgd door Schiphol (42 miljoen) en Madrid (38 miljoen). In de nieuwe lidstaten was Praag-Ruzyne (over de hele EU gerekend op de 27ste plaats met 9,6 miljoen reizigers) de drukste luchthaven (Eurostat).

tabel 2 zijn niet groot en in sommige categorieën vinden mensen met kinderen werk juist belangrijker dan vrije tijd of hebben ze een hogere arbeidsethos. Amerikaanse mannen met kinderen bijvoorbeeld scoren wat arbeidsethos betreft in vergelijking met de andere categorieën in de tabel het hoogst.

Een meer genuanceerd beeld ontstaat indien onderscheid wordt gemaakt naar leeftijd van de kinderen. Uit onderzoek, onder meer in Scandinavië en de Angelsaksische landen, blijkt dat over het algemeen mensen met thuiswonende kinderen een wat sterkere voorkeur voor vrije tijd hebben, terwijl mensen zonder thuiswonende kinderen wat sterker pro-werk scoren.

Mensen met jonge kinderen hechten meer belang aan enerzijds een goed salaris en anderzijds vrije tijd ten opzichte van werk. Verder hechten vrouwen met kinderen het meest belang aan een ruim aantal vakantiedagen en een lage werkdruk. Tegelijkertijd blijken mensen met kinderen niet minder ambitieus te zijn dan mensen zonder kinderen. Nederlanders vormen hierop een uitzondering: Nederlandse mannen en vrouwen met kinderen vinden het minder belangrijk om iets te bereiken in hun werk dan hun landgenoten zonder kinderen.

Over het algemeen zien we bij Nederlanders, Zweden en Amerikanen hetzelfde preferentiepatroon: door het krijgen van kinderen verandert het relatieve belang van werk en vrije tijd, en voor vrouwen geldt dit wat sterker dan voor mannen.

Voorzieningen voor de combinatie van arbeid en zorg

Voorzieningen die het makkelijker maken om arbeid en zorg te combineren, zoals zwangerschaps-, bevallings- en ouderschapsverlof alsmede kinderopvangmogelijkheden, hebben een belangrijke invloed op de arbeidsparticipatie en het aantal gewerkte uren van vooral vrouwen.

Nederland

Vergeleken met Zweden zijn dergelijke voorzieningen in Nederland mager, maar vergeleken met de VS goed. In Nederland hebben vrouwen

die moeder worden recht op 16 weken zwangerschaps- en bevallingsverlof. Tijdens dat verlof ontvangen moeders een uitkering ter hoogte van het inkomen, tot maximaal 100 procent van het dagloon in de ziekte-uitkering. Vaders hebben recht op twee dagen (betaald) kraamverlof. Daarnaast kent Nederland een wettelijk recht op ouderschapsverlof. Beide ouders hebben recht op verlof van in totaal 13 keer de arbeidsduur per week voor ieder kind onder de acht jaar. Dit verlof is in principe onbetaald, maar in een aantal sectoren is er een gedeeltelijke betaling. Ook hebben werknemers recht op (per jaar maximaal) tien dagen zorgverlof om te zorgen voor een ziek kind, zieke partner of ouder, tegen betaling van 70 procent van het loon.

Kinderopvang is in Nederland sinds het begin van de jaren negentig flink uitgebreid. In 2002 was de capaciteit per 100 kinderen 12,5 kindplaats voor kinderen van 0-3 jaar. Voor kinderen van 4-12 jaar ging het om veel minder beschikbare plaatsen per 100 kinderen, namelijk 3,3.

Zweden

Zweden kent geen afzonderlijke regeling voor zwangerschaps- en bevallingsverlof. Dergelijk verlof maakt deel uit van het ouderschapsverlof. Zweedse ouders kunnen 480 dagen gedeeltelijk betaald verlof krijgen (afhankelijk van de hoogte van het inkomen). Voor moeders geldt dat zij 60 dagen daarvan voorafgaand aan de bevalling kunnen opnemen (80 procent betaald). In aanvulling daarop mag elke ouder onbetaald verlof nemen tot het kind 18 maanden oud is. Verder hebben werknemers per gezin recht op 60 dagen gedeeltelijk betaald verlof om te zorgen voor een ziek kind. Ook hebben zij recht op onbetaald verlof in geval van dringende familieomstandigheden.

Kinderopvang is eveneens goed geregeld in Zweden. Men streeft naar een dekkend aanbod aan formele kinderopvang voor kinderen vanaf één jaar. Voor die tijd neemt een van de ouders verlof om voor het kind te zorgen.

VS

De situatie in de VS staat in schril contrast tot die in Zweden. Er bestaan vrijwel geen wettelijke regelingen die het combineren van betaald werk met zorg ondersteunen. Alleen op grond van de zogenoemde *Family and Medical Leave Act* hebben werknemers recht op maximaal 12 weken verlof per jaar voor zowel de geboorte en de verzorging van een baby tot 12 maanden als voor de zorg voor een ernstig ziek kind en een zieke partner of ouder. Het verlof is onbetaald. Sommige staten kennen wel een gedeeltelijke financiering. Californië heeft op dat vlak de beste regeling.

Het aanbod aan formele kinderopvang varieert erg over het land, maar het zijn over het algemeen vooral de arme en de rijke kinderen die gebruikmaken van formele kinderopvang: de arme kinderen via door de overheid gefinancierde voorschoolse voorzieningen en de rijke kinderen via het aanbod op de private markt. Kinderen uit middenklassegezinnen maken relatief weinig gebruik van formele kinderopvang.

Tot slot

Het beeld dat oprijst wanneer het aantal gewerkte uren, de voorkeuren en de voorzieningen worden gecombineerd is niet volstrekt eenduidig. Allereerst laten de feitelijk gewerkte uren zien dat er in de VS zowel per jaar als per week het meest wordt gewerkt. Van alle werkenden zijn de Amerikaanse mannen gemiddeld de meeste uren per week kwijt aan betaald werk (ruim 41 uur). Zweedse en Nederlandse werkende mannen nemen met 36 uur een gedeelde tweede plaats in. Amerikaanse werkende vrouwen zitten daar een klein dagdeel onder; zij werken gemiddeld bijna 33 uur per week. Daarna volgen de Zweedse werkende vrouwen (ruim 27 uur per week). De Nederlandse werkende vrouwen sluiten de rij met 22 uur per week.

De vraag is vervolgens of Amerikaanse mannen ook het meest werkgericht zijn, gevolgd door Nederlandse en Zweedse en zo verder. Dat is echter niet het geval. In de eerste plaats blijkt dat alle Amerikanen meer werkgericht zijn dan Zweden en Nederlanders, zowel de mannen als de vrouwen. Amerikaanse vrouwen zijn dus meer werkgericht dan Nederlandse en in mindere mate Zweedse mannen. De Zweedse en Nederlandse vrouwen wijken in mate van werkgerichtheid niet zoveel van elkaar af, hoewel de Zweedse vrouwen het wel belangrijker vinden om wat te bereiken in hun werk dan de Nederlandse vrouwen. Opvallend is dus dat bij de vrouwen in Zweden en Nederland vergelijkbare voorkeuren ten aanzien van betaald werk gepaard gaan met verschillen in feitelijk gewerkte uren. Zweedse vrouwen werken immers meer dan Nederlandse vrouwen.

Het is aannemelijk dat de betere verlof- en kinderopvangfaciliteiten Zweedse vrouwen beter in staat stellen om werk en zorg te combineren hetgeen leidt tot een hoger aantal gewerkte uren dan bij Nederlandse vrouwen. Het is evenwel ook mogelijk dat Nederlandse vrouwen er in vergelijking met Zweedse moeders een andere 'moederschapsethos' op nahouden. Recent on-

derzoek heeft laten zien dat Nederlandse vrouwen er veel belang aan hechten om zelf een groot deel van de opvang van hun kinderen te kunnen verzorgen.

Worden tot slot de gewerkte uren in relatie gebracht met de voorzieningen voor het combineren van arbeid en zorg, dan valt onmiddellijk op dat de VS wat de voorzieningen betreft het minst goed bedeed zijn terwijl daar het meest wordt gewerkt. Een slecht voorzieningenniveau leidt dus niet automatisch tot evenredige daling van het aantal gewerkte uren. Het is waarschijnlijk dat de economische noodzaak om te werken een belangrijke verklarende factor is, maar andere voorkeuren ten aanzien van het werk spelen vermoedelijk ook een rol. Amerikaanse vrouwen zijn immers meer werkgericht dan de Zweedse, maar vooral dan de Nederlandse vrouwen.

Dit artikel is gebaseerd op deel B van *Europese tijden*, onder redactie van Paul Dekker en Sjef Ederveen. Scheveningen / Den Haag: Centraal Planbureau / Sociaal en Cultureel Planbureau.

LITERATUUR:

- Eurostat (2004), *How Europeans spend their time. Everyday life of men and women*. Luxemburg: Eurostat.
- Dekker, Paul en Sjef Ederveen (red.) (2005), *Europese tijden. De publieke opinie over Europa en Arbeidstijden, vergeleken en verklaard. Europese Verkenning 3. Bijlage bij de Staat van de Europese Unie 2006*. Scheveningen/Den Haag: Centraal Planbureau / Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Portegijs, Wil, Mariëlle Cloïn, Ingrid Ooms en Evelien Eggink (2006), *Hoe het werkt met kinderen. Moeders over kinderopvang en werk*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Dr. S. Keuzenkamp, drs. C.H.W. Wennekers en **dr. K. Breedveld**, Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP). Contact: s.keuzenkamp@scp.nl.

demodata

Anders dan in Nederland (zie artikel hieronder) is het in de VS meer gebruikelijk dat ouderen van boven de 65 jaar betaald werk verrichten, mannen meer dan vrouwen, en veel van hen fulltime. De afgelopen tien jaar is de arbeidsparticipatie daar bovendien fors gestegen. Had in 1994 ruim een kwart (27 procent) van de mannen van 65-69 jaar een betaalde baan, van wie meer dan de helft (52 procent voor de 66-69 jarigen) fulltime, in 2005 was dat eenderde van wie nog steeds bijna de helft fulltime. Ook van de 70-plussers zijn er in verhouding steeds meer actief op de arbeidsmarkt. Van de 70-74 jarige mannen had in 1994 een kleine 16 en in 2005 tegen de 21 procent een betaalde baan. Van de 70-plussers met een betaalde baan werkte tien jaar geleden 44 procent en vorig jaar 52 procent fulltime. Bij de vrouwen is de arbeidsparticipatie onder ouderen weliswaar lager, maar in vergelijking met Nederland nog steeds fors. Van de 65-69 jarige vrouwen had in 1994 een kleine 18 procent een betaalde baan van wie (66-69 jarigen) tegen de 35 procent fulltime werkte, in 2005 had een kleine 24 procent een betaalde baan van wie bijna de helft fulltime. En was van de 70-74 jarige vrouwen in 1994 nog bijna negen procent actief op de arbeidsmarkt, van wie (70-plussers) bijna 30 procent fulltime, in 2005 was de arbeidsparticipatie gestegen tot bijna 13 procent, van wie (70-plussers) bijna 40 procent fulltime (Population Reference Bureau – www.prb.org).